

Η Προκυμαία της Σμύρνης - Επίμετρο

Πορίσματα έρευνας 2018-2024

Αχ. Χατζηκωνσταντίνου – Γ. Πουλημένος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο πρώτος κύκλος της έρευνας της Προκυμαίας της Σμύρνης, που ξεκίνησε το 2012 και αφορούσε στην καταγραφή, σχεδίαση και τεκμηρίωση όλων των κτισμάτων του παραθαλάσσιου μετώπου, του θρυλικού Και, με τη μορφή που αυτό είχε τον Σεπτέμβριο του 1922, έκλεισε τον Μάιο του 2018. Καρπός της έρευνας αυτής ήταν η έκδοση, αργότερα την ίδια χρονιά, του δίτομου έργου των Γιώργου Πουλημένου και Αχιλλέα Χατζηκωνσταντίνου «**Η Προκυμαία της Σμύρνης – Ανιχνεύοντας ένα Σύμβολο Προόδου και Μεγαλείου**», από τις Εκδόσεις Καπόν. Σε αυτό περιέχονται αναλυτικές πληροφορίες και πορίσματα για τη μορφή, τη λειτουργία και την ανθρωπογεωγραφία της Προκυμαίας, από την κατασκευή της (α' φάση: 1869-1875, β' φάση: 1875-1880) έως τον Σεπτέμβριο του 1922, αλλά και μετέπειτα, τα οποία βασίστηκαν στο σύνολο των πάσης φύσεως τεκμηρίων, που κατέστη δυνατό να συγκεντρωθούν και να μελετηθούν διεξοδικά εκείνη τη χρονική περίοδο. Έναν χρόνο αργότερα, το 2019, απονεμήθηκε στους συγγραφείς το Λυκούργειο Βραβείο Β' Τάξης Γραμμάτων και Καλών Τεχνών της Ακαδημίας Αθηνών, με το οποίο το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα της Ελλάδας θέλησε να τους τιμήσει για το συγκεκριμένο έργο, αναγνωρίζοντας την αξία του.

Ωστόσο, όπως αναφέρεται και στο κλείσιμο του προλογικού κειμένου του βιβλίου: «Η Προκυμαία της Σμύρνης έχει ακόμη πολλές ιστορίες να διηγηθεί». Πράγματι, η τοπογραφική, η ιστορική,

η οικονομική και η λοιπή έρευνα της Προκυμαίας ουσιαστικά δεν σταμάτησε ποτέ, καθώς πλήθος νέων στοιχείων έρχονταν συνεχώς στο φως, είτε επιβεβαιώνοντας και συμπληρώνοντας τις υπάρχουσες γνώσεις μας είτε προσθέτοντας νέες. Το παρόν άρθρο των *Μικρασιατικών Χρονικών* είναι προϊόν της καταγραφής και μελέτης των νέων στοιχείων, ένα Επίμετρο της αρχικής έκδοσης του βιβλίου της Προκυμαίας, με την προοπτική τα στοιχεία αυτά να ενσωματωθούν μελλοντικά σε μια επόμενη και εμπλουτισμένη έκδοση.

Η δομή του Επιμέτρου ακολουθεί εν πολλοίς εκείνη του βιβλίου. Στην Εισαγωγή παρουσιάζονται τα υπό εξέταση τεκμήρια, με ιδιαίτερη αναφορά στα σημαντικότερα από αυτά αλλά και στο ιστορικό πλαίσιο, στο οποίο εντάσσονται. Ακολουθεί η γραμμική παράθεση, σύμφωνα με την αλφαριθμητική κωδικοποίηση των οικοδομικών τετραγώνων και των κτηρίων της Προκυμαίας, ανά Τμήμα: Οικιστικό (Α1-Κ2), Κοσμικό (Κ3-Ο1), Εμπορικό και Διοικητικό (Ο2-Ζ2), μόνο όμως για όσα εξ αυτών προέκυψαν νέα δεδομένα. Προκειμένου μάλιστα να γίνεται διάκριση ανάμεσα στα λήμματα των κτηρίων ή στις φωτογραφίες του παρόντος άρθρου και σε εκείνα του βιβλίου, όπου γίνεται παραπομπή στα δεύτερα, θα υπάρχει το πρόθεμα **ΠΣ**. Επιπλέον, κάθε ένα από τα Τμήματα ξεκινά με μια επιμέρους εισαγωγή, στην οποία περιλαμβάνονται τα πορίσματα που προέκυψαν από τη νέα φάση της έρευνας. Ακολουθεί το κείμενο των Συμπερασμάτων, ενώ το Επίμετρο κλείνει με τα

Παραρτήματα, στην οποία περιέχονται τμήματα του χάρτη που αποτέλεσε τη βασική νέα πηγή πληροφοριών, ο πίνακας των ιδιοκτητών, που προέρχονται από αυτόν τον χάρτη αλλά και από τον ήδη γνωστό του 1889, καθώς επίσης και ένα σημαντικό φωτογραφικό πανόραμα. Στο τέλος παρατίθενται οι Πηγές του άρθρου.

Τα νέα τεκμήρια

Η σημαντικότερη πηγή που ήρθε να προστεθεί στις ήδη υπάρχουσες αφορά σε έναν νέο χάρτη-κτηματολογικό σχεδιάγραμμα ιδιοκτησιών επάνω στην έκταση που κατέλαβε η Προκουμαία της Σμύρνης, ο οποίος παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τον χάρτη X-1889 και ο οποίος είχε επίσης σχεδιαστεί για την Εταιρεία Προκουμαίων της Σμύρνης (*Société des Quais de Smyrne*). Συντάκτης του νέου χάρτη, όπως ήταν και του παλιού, πρέπει να θεωρηθεί ο Polycarpe Vitalis, ο οποίος, σύμφωνα με τον εμπορικό οδηγό του 1914, εξακολουθούσε να είναι και τότε ο αρχιμηχανικός της Εταιρείας.

Ο χάρτης αναπτύσσεται σε 22 φύλλα, κλίμακας 1:500 με τη Δύση στο επάνω μέρος τους, ενώ υπάρχει και ένα ακόμη φύλλο με τον γενικό χάρτη, κλίμακας 1:8.000, που λειτουργεί ως ευρετήριο. Είναι ενδιαφέρον ότι ο συντάκτης του επέλεξε, όπως και εμείς, δικό του σύστημα κωδικοποίησης, συνδυάζοντας έναν αριθμό για κάθε οικοδομικό τετράγωνο ή περιοχή και έναν για κάθε ακίνητο εντός της περιοχής αυτής, ξεκινώντας από την Πούντα, δηλαδή από τον Βορρά.

Όπως και ο X-1889, ο νέος χάρτης περιέχει τη χάραξη της παλαιάς ακτογραμμής και τα οικόπεδα δικαιοδοσίας της Εταιρείας με βάση την παραχώρηση του έργου, ενώ αναφέρει ξεχωριστά ανά οικόπεδο το όνομα του ιδιοκτήτη στη γαλλική γλώσσα. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι πάρα πολλά ονόματα έχουν αποδοθεί με λανθασμένο ή μη συστηματικό τρόπο, δημιουργώντας έτσι πρόσθετα προβλήματα στην ταυτοποίηση των προσώπων στα οποία αναφέρονται, ιδίως Ελλήνων και Αρμενίων. Αυτό αποτελεί ένδειξη ότι ο Vitalis ή όποιος άλλος, οπωσδήποτε Λεβαντίνος, συντάκτης του χάρτη, ελλείπει άλλων

επίσημων αρχείων πλην των οθωμανικών, κατέγραφε ή μετέγραφε τα ονόματα, όπως ο ίδιος έκρινε. Τέλος, σε ό,τι αφορά στην τοπογραφική αξία του νέου τεκμηρίου σε σχέση με το παλαιότερο, στα επιμέρους σχεδιαγράμματα έχουν προστεθεί τα μήκη των πλευρών του κάθε οικοπέδου και το συνολικό εμβαδόν του, πάντα με βάση το γαλλικό μετρικό σύστημα.

Η τελευταία πληροφορία στάθηκε πολύτιμη για εμάς, καθώς εν πολλοίς επιβεβαίωσε την ορθότητα της πρωτότυπης μεθοδολογίας αποκατάστασης και σχεδίασης των προσόψεων του παραλιακού μετώπου, που ακολουθήθηκε στο βιβλίο της Προκουμαίας.

Πολύ σημαντική για τον εντοπισμό των ονομάτων/επωνυμιών είναι και η προσθήκη των αριθμών διεύθυνσης (π.χ. Προκουμαία 130), που είναι πάντα ζυγοί, ξεκινώντας από το 2 στο τετράγωνο που εφάπτεται της πλατείας Διοικητηρίου και φτάνοντας ως το 588, απέναντι από τον Σιδηροδρομικό Σταθμό Αϊδινίου στην Πούντα. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις, ιδίως στο εμπορικό τμήμα, αντιστοιχούν περισσότεροι από έναν αριθμοί σε κάθε κτήριο, ενώ η πίσω πλευρά, που κοιτάζει προς την Παράλληλο, έχει τους δικούς της, μονούς όμως αριθμούς. Κρίνοντας από τη χειρόγραφη αναγραφή τους, η διευθυνσιοδότηση κατοικιών και επιχειρήσεων πρέπει να είναι έργο αυτής της περιόδου, κατ' εντολή του βαλή Rahmi Bey. Τέλος, από τη σύγκριση των ονομάτων στα ίδια οικόπεδα ανάμεσα στον νέο χάρτη και τον X-1889, διαπιστώθηκαν εκτεταμένες αλλαγές ιδιοκτησίας, οι οποίες θα συζητηθούν εκτενώς παρακάτω.

Για λόγους αντικειμενικών δυσκολιών, πρέπει να τονιστεί ότι το παρόν άρθρο, όπως και το βιβλίο της Προκουμαίας, έχει επικεντρωθεί σε έναν συγκεκριμένο τομέα αυτής της περιοχής ευθύνης της Εταιρείας, δηλαδή στα οικόπεδα του παραλιακού μετώπου της Σμύρνης, από την Πούντα έως τους Στρατώνες, αφήνοντας έξω από την έρευνα τόσο τα πλησίον εσωτερικά τετράγωνα όσο και τη στραμμένη προς τον Βορρά πλευρά της Προκουμαίας, δηλαδή την «αθέατη» στον φωτογραφικό φακό.

Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται ότι επάνω στο σχεδιάγραμμα έχουν σημειωθεί κάποια ονόματα με μολύβι. Με μολύβι εξάλλου έχουν προστεθεί και άλλου είδους πληροφορίες, όπως ποσοστά, αριθμοί και μία χάραξη λεωφόρου και γραμμών τραμ(;) στο φύλλο του γενικού χάρτη, η οποία έρχεται από το εσωτερικό της Σμύρνης, ανατολικά και καταλήγει στον Σιδηροδρομικό Σταθμό της Θάλασσας απέναντι από το Τελωνείο. Πρόκειται για τον άξονα της ημιτελούς έως το 1922 λεωφόρου Σ.Σ. Μπασμαχανέ-Τελωνείου (σημ. Fevzi Paşa Blv.), που αποτέλεσε επίσης το νότιο όριο της πυρίκαιστης ζώνης. Μία ακόμη χάραξη με μολύβι υποδηλώνει την πρόθεση της Εταιρείας Προκυμαίων να επεκτείνει τον δυτικό λιμενοβραχίονα προς Νότο, έτσι ώστε να μεγαλώσει ακόμη περισσότερο η έκταση του νότιου, ανοικτού, όπως ονομαζόταν, λιμανιού, που δεν υλοποιήθηκε.

Το κύριο ερώτημα της έρευνας σχετικά με τον νέο χάρτη της Προκυμαίας αφορούσε στη χρονολόγησή του. Το γεγονός ότι ανευρέθηκε στα Κρατικά Αρχεία της Τουρκικής Προεδρίας (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı), εντός φακέλου με τίτλο «Κτηματολογικό σχεδιάγραμμα της προκυμαίας και του λιμένος Σμύρνης / Διεύθυνση Λιμένων και Προκυμαίων της Σμύρνης 1920-1934», αποτελεί ένδειξη ότι ήταν ο πλέον κοντινός στο κρίσιμο 1922 και ότι βρισκόταν σε χρήση ακόμη και μετά την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας (1923). Ωστόσο, το γεγονός ότι ο ίδιος ο χάρτης δεν έφερε κάποια ημερομηνία επέβαλε να χρονολογηθεί αποκλειστικά με βάση το περιεχόμενό του.

Πότε λοιπόν συντάχθηκε ο χάρτης; Ένα σημαντικό χρονικό όριο *terminus post quem*, έδωσε η αναγραφή *Poste et Télégraphe* στη θέση του ξενοδοχείου «Huck», κάτι που συνέβη το φθινόπωρο του 1913 (βλ. ΠΣ-Ο1). Εκείνη η χρονιά χαρακτηρίστηκε από ένα ακόμη γεγονός, την ανάληψη των ηνίων της Αωνύμου Εταιρείας Προκυμαίων από τον *Elzéar Jules Noël Guiffroy* (1878-1930), ο οποίος διαδέχτηκε τον πατέρα του *Elie Jules* στη θέση του διευθύνοντος συμβούλου. Δεδομένου ότι είχαν ήδη περάσει 25 χρόνια

από τη σύνταξη του πρώτου κτηματολογικού χάρτη της περιοχής ευθύνης της Εταιρείας και ότι η Προκυμαία, το πιο δυναμικό κομμάτι της Σμύρνης, άλλαζε ταχύτητα, η επικαιροποίησή του θα ήταν λογικά μια από τις πρώτες ενέργειες του νέου επικεφαλής.

Ας μην ξεχνάμε εξάλλου ότι μέρος των εσόδων της Εταιρείας του Γκιφρέ, όπως τον αποκαλούσαν οι Έλληνες, προερχόταν από την πώληση οικοπέδων, ορισμένα από τα οποία παρέμεναν ακόμη αδιάθετα. Άρα έπρεπε να έχει μια σαφή εικόνα των περιουσιακών της στοιχείων. Η σύνταξη του χάρτη πρέπει να ολοκληρώθηκε και να συμπληρώθηκε την επόμενη χρονιά, όπως δείχνουν οι σημειώσεις ονομάτων με μολύβι αντί για μελάνι, σίγουρα όμως πριν από το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, οπότε η οικογένεια του *Elzéar Guiffroy* βρέθηκε σε δυσχερέστατη θέση (βλ. ΠΣ-G17).

Σχετικά με την ταυτοποίηση των ονομάτων του χάρτη X-1914, πολύτιμη πηγή πληροφοριών αποτέλεσαν και πάλι οι εμπορικοί οδηγοί της πόλης, ιδίως από το 1914 και μετά, οι εγγραφές των οποίων αποδελτιώθηκαν και συμπεριλαμβάνονται σε κάθε λήμμα. Άλλωστε, από τη μελέτη του X-1889 είχε ήδη καταστεί σαφές πως η απόκτηση μιας κατοικίας ή ενός άλλου κτηρίου στην Προκυμαία αφορούσε κατά κύριο λόγο στις εύπορες οικογένειες, εμπόρων, βιομηχάνων, πλοιοκτητών, ασφαλιστών, γιατρών ή άλλων προβεβλημένων επαγγελματιών, που τα μέλη τους ήταν καταχωρισμένα στους ετήσιους εμπορικούς οδηγούς.

Την ίδια χρονιά με τη σύνταξη του X-1914, ενδιαφέρον παρουσιάζει είδηση, δημοσιευμένη στην *Αμάλθεια* στις 15.11.1913, σχετικά με το αίτημα που απηύθυνε ο τότε δήμαρχος Σμύρνης Ρεφίκ μπέης προς την Νομαρχία για τη χορήγηση πιστώσεων, προκειμένου να συνταχθεί νέος γενικός χάρτης της Σμύρνης για τις ανάγκες της Δημαρχίας. Ο βαλής *Rahmi Bey* (βλ. ΠΣ-Y2) επιδοκίμασε την ιδέα του δημάρχου και διέταξε να ξεκινήσουν οι σχετικές εργασίες, εντάσσοντας την πίστωση στον προϋπολογισμό του επόμενου έτους. Εικάζουμε ότι η σχεδίαση ενός τέτοιου

χάρτη σχετίζεται και με τις εξαγγελίες της Νομαρχίας για την κατασκευή νέων βουλευμάτων στην πόλη, ωστόσο, με βάση την έως τώρα έρευνα, θεωρείται βέβαιο ότι δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

Ανάμεσα στα άλλα νέα σημαντικά τεκμήρια ξεχωρίζει ένα φωτογραφικό πανόραμα της προκουμαίας του Guillaume Berggren από τη φωτογραφική συλλογή του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, κωδικοποιημένο ως Π-1897. Είναι αποτέλεσμα συρραφής τεσσάρων φωτογραφιών, που χρονολογούνται από το 1897 και απεικονίζουν την Προκουμαία από το Sporting Club μέχρι το Τελωνείο. Η κάμερα είναι στημένη στη βόρεια πλευρά του δυτικού λιμενοβραχίονα που κλείνει το λιμάνι, το οποίο αποτελεί και το κύριο θέμα του πανοράματος. Αν και τα κτήρια βρίσκονται σε αρκετή απόσταση και δεν είναι δυνατό να διακρίνουμε όλες τις επιγραφές των επιχειρήσεων, ωστόσο πολλές είναι ορατές, όταν δεν κρύβονται από τα αγκυροβολημένα πλοία. Επιπλέον, η ενιαία αποτύπωσή τους τη δεδομένη χρονική στιγμή βοηθά στην κατανόηση αυτού του τμήματος του παραλιακού μετώπου, το οποίο την περίοδο 1890-1910 γνώρισε αματάωδη ανάπτυξη και άλλαξε αρκετές φορές όψη, με διαδοχικές φάσεις ανοικοδόμησης.

Τέλος, πάρα πολλά νέα στοιχεία αντλήθηκαν από την αποδελτίωση των σμυρναϊκών εφημερίδων *Αμάθεια* (1875, 1888, 1908, 1910-1913), *Αρμονία* (1892, 1895, 1908), *Βήμα* (1919), *Εργάτης* (1908-1909), *Ημερησία* (1908, 1910), *Θάρρος* (1922), *Κόσμος* (περιοδικό: 1909-1912, εφημερίδα: 1919-1922) και *Νέα Σμύρνη* (1898).

Το τέλος της «Χρυσής Εποχής»:

αφετηρία μεγάλων αλλαγών στη Σμύρνη

Η μελέτη του χάρτη X-1914, όπως κωδικοποιήθηκε, μας ανοίγει ένα «παράθυρο» σε μια πολύ κρίσιμη καμπή της ιστορίας της Σμύρνης, στο τέλος της εποχής που αργότερα ονομάστηκε *Belle Époque*. Πρόκειται για εκείνη την περίοδο στην Ευρώπη, ανάμεσα στο τέλος ενός πολέμου, του Γαλλοπρωσικού (1870-71), και την έναρξη

ενός άλλου, του Α' Παγκόσμιου ή Μεγάλου ή Ευρωπαϊκού (1914-18), η οποία χαρακτηρίστηκε κυρίως από το πνεύμα αισιοδοξίας που επικρατούσε, την περιφερειακή ειρήνη, την οικονομική ευμάρεια, την άνθηση των γραμμάτων και των τεχνών καθώς επίσης και από τα μεγάλα τεχνολογικά άλματα σε πολλούς τομείς της επιστήμης.

Επιπλέον, η *Belle Époque* συμπίπτει απόλυτα με τη μεγάλη ακμή της Σμύρνης, που ακολούθησε την κατασκευή της Προκουμαίας και εδραίωσε τη θέση της ως του σημαντικότερου λιμένος της ανατολικής Μεσογείου. Σε τοπικό ωστόσο επίπεδο, το πολιτικό και κοινωνικό κλίμα είχε ήδη αρχίσει να αλλάζει προς το χειρότερο. Μετά τη διάψευση των προσδοκιών τους από την Επανάσταση των Νεοτούρκων το 1908 και την επαναφορά του Συντάγματος του 1876, οι κοινότητες των Ελλήνων και των Αρμενίων ήρθαν αντιμέτωπες με αλλεπάλληλα κύματα μποϊκοτάζ και διώξεων, που είχαν ως συνέπεια ακόμη περισσότερες διακρίσεις σε βάρος τους από ό,τι προηγουμένως. Τα προβλήματα επηρέασαν βαθιά όλους τους τομείς της ζωής της Σμύρνης, επιβραδύνοντας την πρόοδό της και υποσκιάζοντας την ευημερία μεγάλου μέρους των κατοίκων της. Τα «χρυσά χρόνια», κατά γενική ομολογία, είχαν παρέλθει ανεπιστρεπτί. Ποιος όμως θα μπορούσε να είναι ο αντίκτυπος αυτών των μεγάλων αλλαγών στην ήδη πλήρως οικοδομημένη Προκουμαία της Σμύρνης, όπου η παρουσία των πλέον εξεχόντων μελών της κάθε κοινότητας αντανάκλασε το ειδικό βάρος και τον δυναμισμό της σε ολόκληρη την πόλη; Η συγκριτική μελέτη και η στατιστική ανάλυση των ιδιοκτησιών ανάμεσα στους δύο χάρτες, X-1889 και X-1914, επιχειρεί να δώσει απαντήσεις.

Η μεθοδολογική προσέγγιση της ανάλυσης είναι η εξής: σε κάθε ιδιοκτήτη ανά χάρτη αποδόθηκε μία από τις παρακάτω ταυτότητες, με βάση το κοινοτικό σύστημα της Σμύρνης και ό,τι επιπλέον είναι γνωστό γι' αυτόν: Έλληνας, Ευρωπαίος / Αμερικανός, Μουσουλμάνος και Αρμένιος. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι ως Έλληνες περιγράφονται αδιακρίτως οι υπήκοοι του Ελληνικού Βασιλείου και της Οθωμανικής

Αυτοκρατορίας, ενώ ο όρος Ευρωπαίος/Αμερικανός επελέγη αντί του Λεβαντίνος προκειμένου να συμπεριληφθούν οι ξένοι αξιωματούχοι, κυρίως πρόξενοι, που απέκτησαν ακίνητη περιουσία στη Σμύρνη χωρίς να έχουν ρίζες σε αυτήν. Τέλος, τις προαναφερθείσες τέσσερις κατηγορίες ιδιοκτητών συμπλήρωσαν τέσσερις ακόμη: μία για τους ανήκοντες στην εβραϊκή κοινότητα, μία στην οποία καταχωρίστηκαν όσα οικοπέδα ανήκαν στην Εταιρεία Προκυμαίων, μία για τα θρησκευτικά ιδρύματα που κατείχαν ακίνητα και μία επιπλέον για όσα οικοπέδα δεν έφεραν καμία ένδειξη, πιθανότατα επειδή είτε ανήκαν ακόμη στην Εταιρεία ή είχαν αδιευκρίνιστο ιδιοκτησιακό καθεστώς είτε επειδή οι εγγενείς αδυναμίες

της οθωμανικής διοίκησης σε συνδυασμό με το νομικό καθεστώς που βάσει των διομολογήσεων διείπε τους ξένους υπηκόους, δημιούργησε προβλήματα στην τότε απογραφή τους. Από την ανάλυση εξαιρέθηκαν τα δημόσια/διοικητικά κτήρια, που βρίσκονταν στο Πασαπόρτι (Ο0), στο Τελωνείο (Υ0), στην αποβάθρα της «Χαμιδιέ» (Ρ0), στην πλατεία Διοικητηρίου (Υ1-Υ4) και στους Στρατώνες (Ζ1-Ζ2). Σε κάθε περίπτωση, οι δύο κτηματολογικοί χάρτες της Προκυμαίας Χ-1889 και Χ-1914 «φωτογραφίζουν» την τότε οικονομικοκοινωνική πραγματικότητα της πολυεθνικής Σμύρνης και, ως εκ τούτου, συνιστούν μια πολυτιμότερη όσο και πρωτότυπη καταγραφή της.

	Χ-1889		Χ-1914		Διαφορά
	Οικόπεδα	Ποσοστό	Οικόπεδα	Ποσοστό	
Έλληνες	55	28%	74	37%	35%
Ευρωπαίοι / Αμερικανοί	46	23%	62	31%	35%
Αρμένιοι	32	16%	33	17%	3%
Μουσουλμάνοι	9	5%	18	9%	100%
Εβραίοι	0	0%	0	0%	0%
Εταιρεία Προκυμαίων	7	4%	4	2%	-43%
Θρησκευτικά Ιδρύματα	5	3%	4	2%	-20%
Μη καταγεγραμμένες	45	23%	4	2%	-91%
Σύνολο	199	100%	199	100%	

Π1. Γενικός πίνακας ιδιοκτησιών στην Προκυμαία της Σμύρνης τα έτη 1889 και 1914

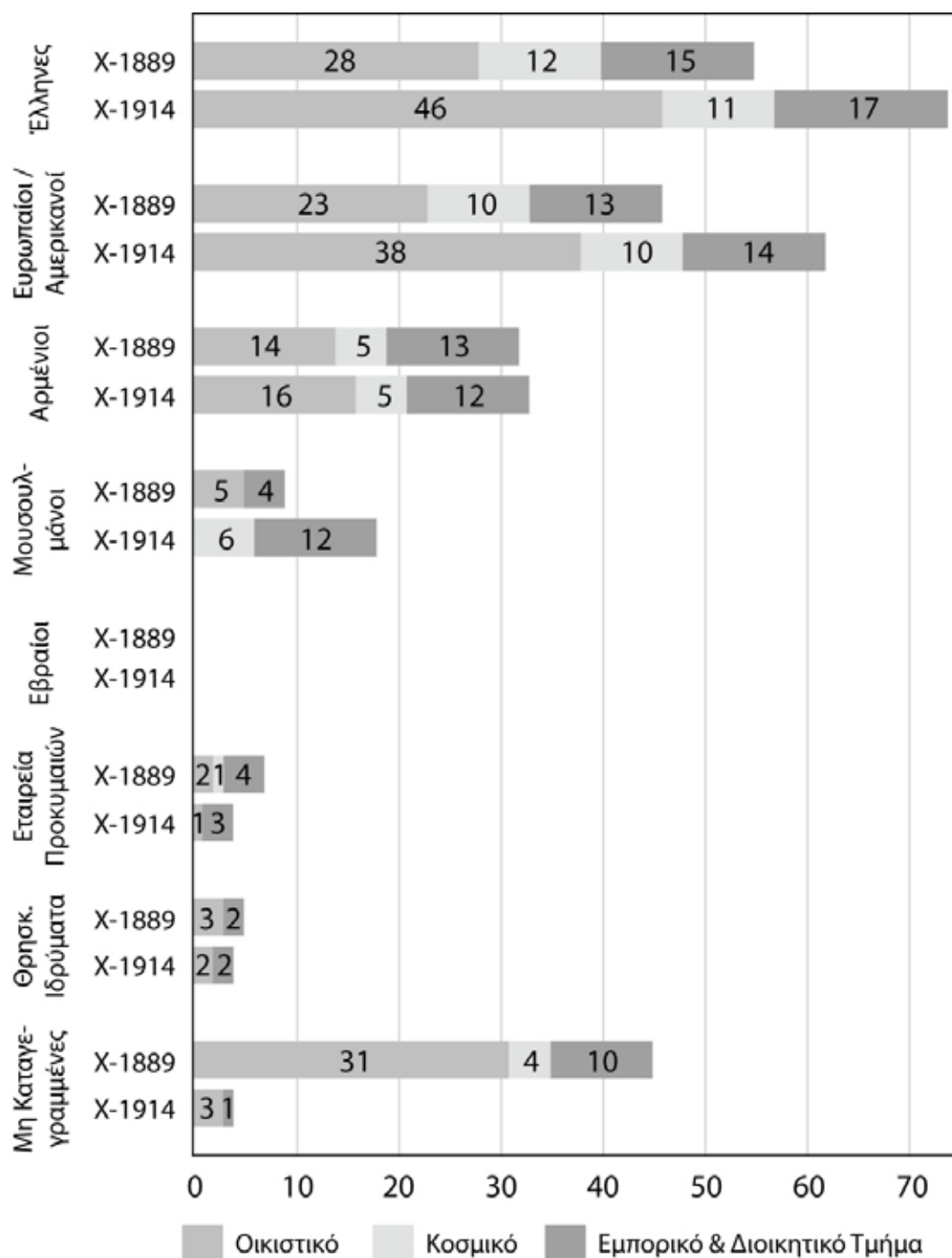
Από τον πίνακα Π1 προκύπτουν ορισμένα πρώτα απτά συμπεράσματα: και στις δύο χρονιές οι Έλληνες κατέχουν το μεγαλύτερο μερίδιο γης στην Προκυμαία, καταλαμβάνοντας μάλιστα το 1914 σχεδόν το 40% των οικοπέδων. Αυτό συμβαδίζει τόσο με τη δεσπόζουσα θέση τους σε όλους τους οικονομικούς δείκτες της περιοχής όσο και με τη δημογραφική τους εξέλιξη στο Σαντζάκι της Σμύρνης από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και έπειτα. Ακολουθούν με μικρή διαφορά οι Ευρωπαίοι/Αμερικανοί, οι οποίοι καταγράφουν και αυτοί μια παράλληλη, εξίσου ανοδική πορεία. Τρίτοι έρχονται οι Αρμένιοι, οι οποίοι διατηρούν σχεδόν αμετάβλητα στον χρόνο τα ποσοστά και την

παρουσία τους σε όλο το μήκος της Προκυμαίας. Η μεγαλύτερη μεταβολή ανάμεσα στα δύο χρονικά σημεία παρατηρείται στους μουσουλμάνους, οι οποίοι κατέγραψαν πολύ μεγάλη αύξηση του μεριδίου τους. Η περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων χωριστά σε κάθε τμήμα της Προκυμαίας, που ακολουθεί επιχειρεί να δώσει την εξήγηση του φαινομένου.

Εντυπωσιακό είναι επίσης το γεγονός ότι, όπως είχε επισημανθεί και με βάση τον χάρτη Χ-1889 στην έκδοση του βιβλίου, το 1914 εξακολουθεί να μην υπάρχει άμεση παρουσία της εβραϊκής κοινότητας της Σμύρνης στην Προκυμαία. Η Εταιρεία της Προκυμαίας έχει μειώσει το, ούτως

ή άλλως, ισχύο ποσοστό της σε ακίνητα, αν και πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι τα ανώτατα στελέχη της (Guiffroy, Tissot) διέθεταν ως ιδιώτες τα δικά τους και έχουν συμπεριληφθεί στην ομάδα των Ευρωπαίων/Αμερικανών. Τα θρησκευτικά ιδρύματα πάλι, που είχαν αγοράσει γη, εκμεταλλευόμενα τις προβλέψεις παραχώρησης του

έργου στην Εταιρεία, με την πάροδο του χρόνου δεν έδειξαν καμία πρόθεση για νέες επενδύσεις. Τέλος, τα αδιάθετα ή υπό αδιευκρίνιστο ιδιοκτησιακό καθεστώς οικοπέδα, που ήταν λογικό να υπάρχουν το 1889, μέσα στο διάστημα των 25 ετών που ακολούθησε έχουν σχεδόν εκλείψει.

Π2. Πίνακας Κατανομής των Ιδιοκτησιών ανά Κοινότητα και ανά Τμήμα της Προκυμαίας